

UCHWAŁA

14 grudnia 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

Prezes SN Joanna Misztal-Konecka
(przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Marcin Łochowski

SSN Marcin Krajewski

na posiedzeniu niejawnym 14 grudnia 2023 r. w Warszawie
w sprawie z powództwa M.Ł.
przeciwko A.T.
o rozwód,
na skutek przedstawienia przez Sąd Apelacyjny w Rzeszowie
postanowieniem z 12 kwietnia 2023 r., I ACa 348/22,
zagadnienia prawnego:

„Czy sąd pierwszej instancji w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników, ukształtowany na podstawie zarządzenia Wiceprezesa Sądu Okręgowego w Rzeszowie z dnia 6 lipca 2021 r., rozpoznający sprawę po wejściu w życie art. 15 zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczegółowych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 2095), był sądem ustanowionym zgodnie z przepisami prawa?”,

a w wypadku udzielenia odpowiedzi negatywnej:

„Czy wobec sprzeczności składu sądu z przepisami prawa zachodziła nieważność postępowania (art. 379 pkt 4 k.p.c.)?”.

podjął uchwałę:

W sprawach o rozwód, zarówno niezakończonych do 3 lipca 2021 r., jak i wszczętych w okresie od 3 lipca 2021 r. do 14 kwietnia 2023 r., sąd pierwszej instancji orzeka w składzie jednego sędziego, chyba że prezes sądu zarządził rozpoznanie

sprawy w składzie trzech sędziów. W razie rozpoznania takiej sprawy w składzie jednego sędziego i dwóch ławników zachodzi nieważność postępowania (art. 379 pkt 4 k.p.c.).

UZASADNIENIE

1. Postanowieniem z 12 kwietnia 2023 r. Sąd Apelacyjny w Rzeszowie przedstawił Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, czy sąd pierwszej instancji w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników, ukształtowany na podstawie zarządzenia Wiceprezesa Sądu Okręgowego w Rzeszowie z 6 lipca 2021 r., rozpoznający sprawę po wejściu w życie art. 15 zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczegółowych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (dalej: „ustawa o zwalczaniu COVID”), był sądem ustanowionym zgodnie z przepisami prawa. Nadto, w wypadku udzielenia odpowiedzi negatywnej, przedstawił zagadnienie, czy wobec sprzeczności składu sądu z przepisami prawa zachodziła nieważność postępowania (art. 379 pkt 4 k.p.c.).

2. Powyższe zagadnienia sformułowane zostały na tle postępowania rozwodowego zainicjowanego pozwem wniesionym 24 maja 2019 r. Sprawa rozpoznawana była przez sąd pierwszej instancji – Sąd Okręgowy w Rzeszowie – w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników (art. 47 § 2 pkt 2 lit. a k.p.c.), przy czym postanowienia poza rozprawą (§ 3) oraz wszystkie zarządzenia w sprawie – organizacyjne, porządkowe, wykonawcze i inne decyzje niemające charakteru jurysdykcyjnego – wydawał przewodniczący składu sądu (§ 3¹). W okresie rozpoznawania sprawy w takim składzie sądu przeprowadzone zostało w przeważającej części postępowanie dowodowe, obejmujące między innymi dowody z zeznań świadków, dokumenty, sprawozdanie z wywiadu środowiskowego i opinie opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów.

Wiceprezes Sądu Okręgowego w Rzeszowie 6 lipca 2021 r. na podstawie art. 15 zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy o zwalczaniu COVID, zarządził rozpoznanie sprawy w składzie jednego sędziego i dwóch ławników. Na dwóch kolejnych posiedzeniach wyznaczonych na rozprawę, 7 lipca 2021 r. oraz 21 lipca 2021 r. (na którym zamknięta została rozprawa oraz został wydany i ogłoszony wyrok), Sąd Okręgowy rozpoznawał sprawę nadal w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników. Na posiedzeniu 7 lipca 2021 r. w tym składzie przeprowadzone zostało dalsze postępowanie dowodowe, obejmujące zeznania czterech świadków, dowód z dokumentu oraz dowód z przesłuchania stron.

W dniu 21 lipca 2021 r. Sąd Okręgowy w Rzeszowie wydał – w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników – wyrok rozwiązujący małżeństwo stron. Od tegoż wyroku apelację wywiodła powódka, nie kwestionując jednakże prawidłowości ukształtowania składu sądu pierwszej instancji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

3. Zgodnie z art. 390 § 1 zd. 1 k.p.c., jeżeli przy rozpoznawaniu apelacji powstanie zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, sąd może przedstawić to zagadnienie do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu, odraczając rozpoznanie sprawy. Instytucja pytań prawnych, prowadząca do związania sądów niższych instancji w danej sprawie poglądem Sądu Najwyższego, zawartym w podjętej uchwale, jest wyjątkiem od konstytucyjnej zasady podległości sędziów tylko Konstytucji RP oraz ustawom (art. 178 ust. 1 Konstytucji). Powinna być zatem traktowana z pełną świadomością tej wyjątkowości, co z kolei nakazuje wyklądać art. 390 § 1 k.p.c. w sposób jak najbardziej ścisły, bez żadnych koncesji na rzecz argumentów o nastawieniu celowościowym lub użytecznym (zob. uchwałę SN z 30 marca 1999 r., III CZP 62/98, OSNC 1999, nr 10, poz. 166; postanowienia SN: z 19 listopada 2008 r., III CZP 21/08; z 29 października 2009 r., III CZP 79/09; z 12 stycznia 2010 r., III CZP 106/09, i z 13 maja 2022 r., III CZP 68/22).

Sąd Najwyższy dostrzega *a limine*, że pierwsze z zagadnień prawnych przedstawionych przez Sąd Apelacyjny skonstruowane jest zbyt kazuistycznie. Sąd Apelacyjny odnosi się bowiem do konkretnego zarządzenia wiceprezesa Sądu Okręgowego w Rzeszowie, wnosząc o odpowiedź Sądu Najwyższego, czy jego

wydanie i orzekanie przez sąd w składzie nim ukształtowanym spowodowało nieważność postępowania. Oczywiście jest jednak, uwzględniając treść uzasadnienia postanowienia Sądu Apelacyjnego, że odpowiedź na pytanie prawne nie ma służyć ocenie tylko tego stanu faktycznego, lecz będzie miała charakter bardziej ogólny, który może mieć i z pewnością ma znaczenie także dla innych podobnych spraw. W istocie bowiem rozstrzygnięcia wymaga prawidłowość orzekania przez sąd pierwszej instancji w składzie ławniczym ukształtowanym zarządzeniem prezesa sądu w okresie obowiązywania ustawy o zwalczaniu COVID. Z tych względów Sąd Najwyższy dostrzega uzasadnienie dla udzielenia odpowiedzi na przedstawione pytanie prawne.

4. Przystąpienie do udzielenia odpowiedzi na przedstawione pytanie prawne wymaga usystematyzowania podstawowych regulacji prawnych obowiązujących w okresie relewantnym dla sprawy o rozwód, w której przedstawiono pytanie prawne. I tak, wedle podstawowej regulacji zawartej w art. 47 § 2 pkt 2 lit. a k.p.c. w pierwszej instancji sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników rozpoznaje sprawy o rozwód.

Tymczasem od 3 lipca 2021 r. art. 15 zys¹ ust. 1 pkt 4 ustawy o zapobieganiu COVID uzyskał brzmienie: „W okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich, w sprawach rozpoznawanych według przepisów ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego, zwanej dalej »Kodeksem postępowania cywilnego«: (...) w pierwszej i drugiej instancji sąd rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego; prezes sądu może zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawłość lub precedensowy charakter sprawy”. Brzmienie to zostało nadane ustawą z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, która równocześnie w art. 6 ust. 2 określała, że sprawy, które przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy sąd rozpoznawał w składzie innym niż jednego sędziego, w dalszym ciągu prowadzone są przez tego sędziego, któremu sprawa została przydzielona jako referentowi, do zakończenia sprawy w danej instancji.

Nowelizacja obowiązująca od 3 lipca 2021 r. określała zatem zasady ustalania składu orzekającego we wszystkich sprawach cywilnych, przesądzając, że będzie to skład jednoosobowy i równocześnie usuwając ze składów w sprawach, które były już rozpoznawane, pozostałych – poza referentem – członków składu (innych sędziów lub ławników).

Kolejna zmiana w tym zakresie zaszła 15 kwietnia 2023 r., kiedy wskazany przepis uzyskał brzmienie: „W okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania tego z nich, który obowiązywał jako ostatni, w sprawach rozpoznawanych według przepisów ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego, zwanej dalej »Kodeksem postępowania cywilnego«: (...) w pierwszej i drugiej instancji sąd rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego, z wyjątkiem spraw rozpoznawanych w składzie jednego sędziego i dwóch ławników; prezes sądu może zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawartość lub precedensowy charakter sprawy”. Wprowadzająca tę zmianę, ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw zawierała również przepis przejściowy, zgodnie z którym w sprawach wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie art. 17 do czasu zakończenia postępowania w danej instancji stosuje się art. 15zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy zmienianej w art. 17, w brzmieniu dotychczasowym.

5. Z przytoczonych regulacji wynika, że od 3 lipca 2021 r. do 14 kwietnia 2023 r. podstawowym składem sądu orzekającego w sprawach cywilnych w pierwszej instancji był skład jednego sędziego. Otwarta była też droga do ukonstytuowania składu trzech sędziów na zarządzenie prezesa sądu; ustawodawca nie przewidział natomiast możliwości wyznaczenia przez prezesa sądu składu ławniczego. Wymieniony bowiem w powyższym przepisie *in fine* skład trzech sędziów to niewątpliwie skład trzech sędziów zawodowych. Za taką interpretacją przemawia konwencja językowa, wedle której skład ławniczy jest zawsze oznaczany z odwołaniem się do słowa „ławnik”, oraz to, że przesłanką wyznaczenia składu trzech sędziów ma być „szczególna zawartość lub

precedensowy charakter sprawy”, a więc racje odwołujące się do prawniczego przygotowania merytorycznego, a nie do doświadczenia życiowego.

Istota analizowanego zagadnienia prawnego sprowadza się zatem do odpowiedzi na pytanie, czy w okresie od 3 lipca 2021 r. do 14 kwietnia 2023 r. dopuszczalne było – na podstawie zarządzenia prezesa sądu – rozpoznanie w pierwszej instancji sprawy o rozwód w składzie jednego sędziego i dwóch ławników. Za uznaniem dopuszczalności wyznaczenia takiego składu mogłaby *prima facie* przemawiać gwarantowana konstytucyjnie zasada udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości (art. 182 Konstytucji), dążenie do zachowania w ciągu toczącego się postępowania tego samego składu (*argumentum ex art. 47b § 1 zd. 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych*, dalej: „p.u.s.p.”) oraz preferowana przez ustawodawcę zwykłego kolegiałość orzekania w sprawach rozwodowych (*argumentum ex art. 47 § 2 pkt 2 lit. a k.p.c.*). Bliższa analiza tych argumentów wyklucza jednak sugerowane stanowisko.

6. Regulacja konstytucyjna zawarta w art. 182 Konstytucji jest lakoniczna i ogranicza się do wskazania, że udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości określa ustawa. O ile zatem nie może budzić wątpliwości, że ustrojodawca nałożył na ustawodawcę zwykłego obowiązek włączenia obywateli do sprawowania wymiaru sprawiedliwości, o tyle norma ta w sposób oczywisty nie może być stosowana przez sąd bezpośrednio. Ustrojodawca jednoznacznie powierzył bowiem ustawodawcy zwykłemu określenie, w jakich przypadkach i w jakiej formie ma się odbywać udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Taka regulacja nie przesądza ani tego, że w sprawach rozwodowych udział obywateli w orzekaniu jest obowiązkowy, ani też że winien on przybierać formę orzekania przez dwóch ławników towarzyszących sędziemu (zawodowemu). Oznacza to, że norma konstytucyjna ma charakter wyłącznie kierunkowy i nie jest samowykonnywalna, co pozwalałoby podważyć normę niższego rzędu wynikającą z art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 4 ustawy o zwalczaniu COVID.

Jedynie marginalnie zauważyć trzeba, że ostatecznie wagę regulacji konstytucyjnej ustawodawca zwykły uwzględnił, ponieważ ustawą z dnia 9 marca

2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw dokonał z dniem 15 kwietnia 2023 r. zmiany art. 15 ust. 1 pkt 4 ustawy o zwalczaniu COVID-19 przez „przywrócenie” orzekania w składach ławniczych przy zachowaniu zasady orzekania jednoosobowego w innych sprawach w pierwszej i drugiej instancji.

7. Z punktu widzenia oceny wpływu zmiany składu orzekającego w toku rozpoznania sprawy na prawidłowość wydania wyroku standard w postępowaniu cywilnym określa art. 323 k.p.c., który wymaga jedynie, by przed sędziami wydającymi orzeczenie odbyła się rozprawa poprzedzająca wydanie wyroku. Na gruncie postępowania cywilnego nie przyjęto bowiem nigdy reguły obecnej w postępowaniu karnym, w myśl której każdy z członków składu orzekającego winien być obecny na całej rozprawie (*argumentum ex art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k.*).

Wprawdzie w przepisach ustrojowych w 2017 r. pojawiła się norma wynikająca z art. 47b § 1 zd. 1 p.u.s.p., jednakże już w swej pierwotnej strukturze przewiduje ona możliwość odstępstwa od niezmienności składu, jeżeli rozpoznanie sprawy w dotychczasowym składzie jest niemożliwe lub zachodzi długotrwała przeszkoda. Analiza art. 47b p.u.s.p. prowadzi do wniosku, że preferuje on unikanie zmiany składu w toku rozpoznania sprawy, jednakże nie zakazuje bezwzględnie takiej zmiany, dopuszczając przykładowo podjęcie czynności w sprawie przez inny skład ze względu na sprawność postępowania, zwolnienie sędziego z obowiązku rozpoznania sprawy w razie zmiany miejsca służbowego czy też zaistnienia długotrwałej przeszkody. Co więcej, art. 47b p.u.s.p. nie określa konsekwencji procesowych zmiany składu, wobec czego należy ich poszukiwać na gruncie odpowiednich przepisów procesowych; w przypadku postępowania cywilnego przepisem tym jest art. 323 k.p.c. Przepis ten niewątpliwie nie wyklucza w postępowaniu rozwodowym, a szerzej – w postępowaniu cywilnym – zmiany składu orzekającego, byle przed składem orzekającym odbyła się rozprawa poprzedzająca wydanie wyroku (uchwała SN z 17 maja 2016 r., III CZP 103/15, OSNC 2016, nr 11, poz. 124; wyrok SN z 21 marca 2018 r., V CSK 256/17).

8. Kolegialność rozpoznania sprawy, preferowana zwłaszcza w postępowaniach odwoławczych, tradycyjnie przyjmowana jest na potrzeby

postępowania rozwodowego również w pierwszej instancji (art. 47 § 2 pkt 2 lit. a k.p.c.). W ocenie Sądu Najwyższego, skoro dla spraw rozwodowych rozpoznawanych w pierwszej instancji kolegalność określona została w ustawie zwykłej (Kodeks postępowania cywilnego), stąd też i odstępstwo od niej może zostać dokonane w ustawie zwykłej (ustawa o zwalczaniu COVID), zwłaszcza że nawet na gruncie postępowania odwoławczego uznaje się za dopuszczalne dokonanie ingerencji w zasadę niezmienności składu kolegalnego na podstawie ustawy o zwalczaniu COVID (zob. postanowienie SN z 29 kwietnia 2022 r., III CZP 77/22; uchwałę SN z 26 maja 2022 r., III CZP 86/22, OSNC 2023, nr 1, poz. 6).

Dodatkowo podkreślić trzeba, że w Kodeksie postępowania cywilnego ustawodawca przewidział uprawnienie prezesa sądu do zarządzenia rozpoznania sprawy w składzie trzech sędziów (zawodowych), jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawłość lub precedensowy charakter sprawy (art. 47 § 4 k.p.c.). W żadnym natomiast przypadku – ani Kodeks postępowania cywilnego, ani ustawa o zwalczaniu COVID – nie kreują podstawy do rozpoznania sprawy w składzie ławniczym na zarządzenie prezesa sądu. Oznacza to, że w okresie od 3 lipca 2021 r. do 14 kwietnia 2023 r. nie było w systemie prawnym podstawy do wydania przez prezesa sądu zarządzenia zmieniającego skład orzekający z jednoosobowego (wprowadzonego przez art. 15z¹ ust. 1 pkt 4 ustawy o zwalczaniu COVID) na skład ławniczy.

Wszystkie wskazane racje prowadzą do wniosku, że zgodnie z literalnym brzmieniem art. 15 z¹ ust. 1 pkt 4 ustawy o zapobieganiu COVID sprawy rozwodowe niezakończone do 3 lipca 2021 r. oraz wszczęte w okresie od 3 lipca 2021 r. do 14 kwietnia 2023 r. podlegają rozpoznaniu przez sąd pierwszej instancji w składzie jednego sędziego, chyba że prezes sądu zarządził rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów.

9. Jedynie marginalnie odnotować należy, że poza zakresem kompetencji Sądu Najwyższego pozostaje ocena celowości i zasadności decyzji ustawodawcy – wyrażona w ustawie o zwalczaniu COVID – o odmiennym niż dotychczas określeniu składów orzekających w sprawach cywilnych. Tymczasem część podnoszonych przez Sąd Apelacyjny wątpliwości prowadziłyby w istocie nie tylko

do odstąpienia od jasnego sensu językowego przepisu, ale w praktyce oznaczałaby jego faktyczną derogację.

Sąd Najwyższy nie dostrzega w tym zakresie uzasadnionych wątpliwości konstytucyjnych, które nakazywałyby zwrócić się z pytaniem do Trybunału Konstytucyjnego co do zgodności z Konstytucją (zwłaszcza z art. 45 ust. 1) rezygnacji z niezmienności składu oraz z rozpoznania sprawy rozwodowej w składzie ławniczym dokonanej w art. 15 zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy o zapobieganiu COVID. W ocenie Sądu Najwyższego ustawodawca podejmował w trudnych warunkach epidemicznych i społecznych ekstraordynaryjne środki mające na celu nie tyle usprawnienie, co raczej zagwarantowanie pracy sądów w ciężkim dla wszystkich okresie. Środki te podlegać muszą ocenie z punktu widzenia proporcjonalności, z tym że obiektywnym punktem odniesienia dla tej oceny musi być nie wiedza posiadana obecnie, nie obecne poczucie stanu względnego opanowania zagrożenia epidemiologicznego, lecz kryterium ochrony zdrowia publicznego i jednostkowego identyfikowane w sytuacji rozwoju i zmienności epidemii w 2021 r. W tym zaś okresie sytuacja daleka była od opanowania (w 2021 r. z powodu COVID zmarło 91 tysięcy osób; zob. <https://www.prawo.pl/zdrowie/dane-o-zgonach-w-polsce-za-2021-rok,515159.html>), stąd podejmowania środków zaradczych różnego rodzaju nie można kwalifikować *a limine* jako oczywiście niepotrzebnych; tylko w takim przypadku zachodziłaby potrzeba poddania tej regulacji kontroli konstytucyjnej.

Co więcej, Sąd Najwyższy opowiada się przeciwko wyrażanym niekiedy w orzecznictwie poglądom dopuszczającym nie tylko rozproszoną kontrolę konstytucyjności w postaci odmowy zastosowania określonego przepisu w konkretnej sprawie, lecz także w postaci faktycznego usuwania z obrotu prawnego norm przez Sąd Najwyższy (por. np. uchwałę SN z 26 kwietnia 2023 r., III PZP 6/22, OSNP 2023, nr 10, poz. 104). Te ostatnie działania stanowią przekroczenie zadań powierzonych Sądowi Najwyższemu przez ustrojodawcę (art. 175 i 183 ust. 1 Konstytucji), a w konsekwencji naruszenie konstytucyjnego podziału funkcji między Trybunałem Konstytucyjnym oraz Sądem Najwyższym i sądami powszechnymi. Zasada legalizmu wyrażona w art. 7 Konstytucji stanowczo sprzeciwia się pogładowi, by w przypadku krytycznej oceny sposobu

funkcjonowania Trybunału Konstytucyjnego Sąd Najwyższy przejmował jego funkcje (postanowienie SN z 9 października 2020 r., III CZP 95/19).

10. Rozstrzygnięcie pierwszej wątpliwości otwiera drogę do odniesienia się do konsekwencji procesowych wydania przez prezesa sądu – na potrzeby spraw rozwodowych niezakończonych do 3 lipca 2021 r. oraz wszczętych w okresie od 3 lipca 2021 r. do 14 kwietnia 2023 r. – zarządzenia o rozpoznaniu sprawy w składzie ławniczym, a następnie wydania wyroku w składzie określonym takim zarządzeniem. Wymaga to udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy tak ukształtowany skład jest sprzeczny z przepisami prawa w rozumieniu art. 379 pkt 4 k.p.c., a w konsekwencji, czy rozpoznanie sprawy w takim składzie prowadzi do nieważności postępowania.

Przeprowadzona powyżej analiza wskazuje, że skład ławniczy rozstrzygający sprawę rozwodową, czerpiący w okresie od 3 lipca 2021 r. do 14 kwietnia 2023 r. swe umocowanie z zarządzenia prezesa sądu, jest składem ukształtowanym bez podstawy prawnej. Każde zaś odstępstwo od składu określonego przepisami prawa prowadzi do nieważności postępowania. Nie można bowiem mówić o składzie sądu „lepszym” lub „gorszym”, np. stawiać tezy, że skład trzech sędziów jest składem „lepszym”, „mocniejszym” niż trzyosobowy skład ławniczy lub skład jednoosobowy; w określonej sprawie sąd jest zgodny z prawem albo jest z nim sprzeczny – *tertium non datur* (uchwała SN z 18 grudnia 1968 r., III CZP 119/68, OSNPG 1969, nr 4, poz. 23).

Do odmiennych konstatacji nie może prowadzić to, że skład ławniczy jest składem przewidzianym w art. 47 § 2 pkt 2 lit. a k.p.c. oraz, że od 15 kwietnia 2023 r. był przewidziany w art. 15 zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy o zwalczaniu COVID. W analizowanym bowiem okresie dla spraw rozwodowych ustawodawca przewidział w pierwszej instancji skład jednoosobowy, zaś przywrócenie od 15 kwietnia 2023 r. między innymi w sprawach ze stosunków rodzinnych o rozwód w istocie kodeksowego składu sądu nie wpływa na ocenę zgodności składu sądu w okresie wcześniejszym. Regulacja umieszczona w art. 379 pkt 4 k.p.c. oparta jest na precyzyjnym kryterium „zgodności” i „sprzeczności” z prawem, pozostawia poza zakresem zainteresowania *ratio legis* leżące u podstaw tak czy inaczej określonego

w ustawie składu sądu. Z istoty rzeczy też uniemożliwia uznanie, że skład sprzeczny z przepisami prawa jest składem „ustanowionym ustawą” w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji i art. 6 ust. 1 EKPC. W konsekwencji uznać trzeba, że w razie rozpoznania sprawy o rozwód – w okresie, w którym przewidziany był dla takich spraw skład jednoosobowy – w składzie jednego sędziego i dwóch ławników zachodzi nieważność postępowania (art. 379 pkt 4 k.p.c.).

11. W przypadku zaskarżenia wyroku wydanego – w okresie, w którym przewidziany był dla spraw rozwodowych skład jednoosobowy – w składzie jednego sędziego i dwóch ławników, zachodzą przesłanki do zastosowania art. 386 § 2 k.p.c. Jeżeli jednak wyrok taki uprawomocnił się bez zaskarżenia, nie można domagać się wznowienia postępowania z powołaniem się na art. 401 pkt 1 k.p.c., albowiem rozpoznanie sprawy w składzie ławniczym nie stanowi ani orzekania przez osobę nieuprawnioną, ani też orzekania przez sędziego wyłączanego z mocy ustawy (postanowienie SN z 2 października 2007 r., II CZ 72/07).

12. Racje przytoczone w uzasadnieniu usprawiedliwiały udzielenie odpowiedzi jak w uchwale.

(R.N.)

(r.g.)